

**INFORMASJON OM REGISTRERING OG KODING AV ELEVENES SVAR
(REVIDERT MOBBER-/MOBBEOFFERSPØRRESKJEMA UTARBEIDET AV
OLWEUS)**

Det finnes nå bare ett spørreskjema (E99 SEN-JUN) for bruk i 4.(evt. 3.) til og med 10. klasse eller høyere. Imidlertid brukes spørreskjemaet noe forskjellig alt etter om elevene befinner seg på de lavere eller høyere klassetrinnene. Veiledning for bruk av elevspørreskjemaet er tilgjengelige på egne ark (VEILEDNING FOR GJENNOMFØRING AV SPØRREUNDERSØKELSE OSV.).

Om mulig bør spørreundersøkelsen gjennomføres av andre enn klassestyreren (se veiledningen). Det er viktig at personen som gjennomfører undersøkelsen **leser gjennom veiledningen på forhånd og følger den nøye.**

Det vil ta litt tid å gjennomføre en nøye **registrering av elevenes besvarelser og lage et sammendrag**, uansett om dette utføres **manuelt** (noe som er relativt tidkrevende) eller **ved hjelp av PC-programmet** som har blitt utviklet for dette formål. (PC-programmet, som er utviklet for Windows 95 eller Windows 98, er tilgjengelig fra Dan Olweus fra ca. mai 2000.)

Noen ganger kan det være ønskelig for en skole å redusere antall spørsmål som elevene skal besvare. Dette er mulig (selv om det oftest ikke er tilrådelig). I de fleste tilfeller anbefaler vi at alle spørsmålene benyttes, og at man så begrenser registreringen av elevenes svar til de spørsmålene som skolen føler er de viktigste.

En skole kan også legge til sine egne spørsmål angående mobbing nederst på spørreskjemaet dersom det finnes spesielle aspekter knyttet til mobbeproblematikken som ikke er omhandlet i spørreskjemaet som skolen ønsker å få belyst. Det er imidlertid viktig at skolen foretar en avveining av de mulige fordelene som man kan oppnå med å innhente denne informasjon opp mot det ekstraarbeidet som behandlingen av disse svarene vil innebære.

Det er imidlertid **ikke tillatt å endre ordlyden på spørsmålene som er inkludert.** Det er også svært viktig at skolen bruker den definisjonen av mobbing som er brukt i spørreskjemaet (les denne høyt for elevene), slik at svarene kan sammenlignes med resultatene fra andre undersøkelser som er basert på samme spørreskjema.

Som forklart i veiledningen på første side av spørreskjemaet, gjelder ikke spørsmålene kun hvordan eleven føler seg "i dette øyeblikk". Følgende formulering er brukt i

spørreskjemaet: "De fleste spørsmålene gjelder **ditt liv på skolen de siste to månedene, det vil si perioden fra skolen begynte etter sommer-/juleferien frem til nå**. Når du besvarer spørsmålene, bør du svare slik at besvarelsen dekker de 2 eller 3 siste månedene og **ikke bare hvordan situasjonen er akkurat nå**". Den såkalte "referanseperioden" - perioden som eleven skal ta hensyn til når han eller hun besvarer spørsmålene - er dermed "de siste par månedene". I praksis betyr dette at **man ikke bør gjennomføre spørreundersøkelsen før det har gått 6-8 uker etter oppstarten av semesteret (dette er spesielt viktig etter sommerferien)**. Grunnen til dette er at de typiske relasjonene mellom elevene må få litt tid til å utvikle seg (gjelder særlig nyopprettede klasser).

Spørreundersøkelsen kan godt gjennomføres på et senere tidspunkt enn åtte uker etter sommer- eller juleferien. Det kan imidlertid være en god ide å ikke gjennomføre spørreundersøkelsen rett før jul eller sent på våren (for å unngå at den blir påvirket av oppløsningstendenser, forberedelser til prøver osv.). Dersom skolen ønsker å gjennomføre **en ny spørreundersøkelse**, f.eks. for å bedømme virkningen av eventuelle inngrep, er det viktig at dette gjøres på **omtrent samme tidspunkt på året** som den første undersøkelsen. Dette for å unngå eventuelle sesongvariasjoner knyttet til mobber-/mobbeofferproblematikken.

BEHANDLING AV ELEVENES BESVARELSER

Det er viktig å registrere og oppsummere elevenes svar på en organisert og ryddig måte. Det er en fordel å delegere ansvaret for denne oppgaven til to personer. (I de fleste tilfeller bør det være mer enn én person, men kanskje ikke flere enn tre.) Dersom skolen ønsker å benytte ovennevnte PC-program for å behandle dataene, bør man inkludere en person som har litt kjennskap til datamaskiner i denne gruppen.

I forbindelse med eller før det innsamlede materialet behandles, bør man gjennomgå skjemaene for å **se om det finnes skjemaer som bør legges til side**. Det er vår erfaring at det finnes en liten gruppe av elever (vanligvis gutter i de lavere trinnene på ungdomsskolen) som noen ganger forsøker å **sabotere spørreundersøkelsen ved å avgi svar som helt tydelig er slurvete eller inkonsekvente**. Det kan for eksempel forekomme at noen elever svarer at de både blir mobbet og mobber andre "flere ganger i uken", noe som er lite sannsynlig. Inkonsekvente svar kan også avsløres for eksempel når eleven først svarer at han eller hun blir mobbet (eller mobber andre elever) "flere ganger i uken" og deretter svarer at han/hun ikke har blitt mobbet (eller mobbet andre elever) i flere oppfølgingsspørsmål. Slike skjemaer har ofte "aggressive", respektløse eller usømmelige kommentarer eller tegninger. Personen som

gjennomfører spørreundersøkelsen kan ofte komme med opplysninger (på omslagsarket eller på annet vis) angående sannsynligheten for at én eller flere elever i klassen ikke har tatt besvarelsen av spørsmålene på alvor. Det kan være fornuftig å legge disse skjemaene til sides, dvs. ikke behandle dem på den vanlige måten (selv om denne informasjonen bør registreres separat for klassen dette gjelder). Samtidig må man forvente **enkelte "inkonsekvente" svar, spesielt i de lavere klassetrinnene, uten at dette medfører at svarene eller skjemaet er uten verdi eller bør forkastes**. Avhengig av sammensetningen på den undersøkte elevgruppen når det gjelder alder, kjønn, klassemiljø osv., kan man forvente at fra 0 til 2% av skjemaene (for en større enhet som en skole eller kommune) må frasorteres på grunn av "støy" i datagrunnlaget.

Når det gjelder registreringen av elevenes svar på de ulike spørsmålene (**registrering av "rådata"**), er det naturlig at dette gjøres (av de som står ansvarlige for registreringen, jf. ovenfor) **klassevis og inndelt i henhold til kjønn** (se nedenfor). Registreringen utføres på **klassenivå**. Data for de enkelte klassene vil deretter bli oppsummert i større grupper for videre behandling [klassetrinn og/eller skole(r)].

Når det gjelder **rapportering av resultatene** til skolen (lærere eller elever) eller til foreldrene, bør dette skje **kun på klassetrinns- og skolenivå** (dvs. hvor resultatene for de ulike klassene har blitt lagt sammen for hvert enkelt klassetrinn eller for hele skolen). Dette gjøres for å **beskytte elevenes anonymitet som lovet** ("Ingen vil få vite hvordan du har besvart disse spørsmålene"). Det kan være vanskelig å beskytte anonymiteten dersom resultatene blir rapportert på et altfor lavt nivå. Rent praktisk betyr dette at klassetrinnsanalysene som viser resultatene (vanligvis separat for jenter og gutter, og for jenter og gutter i fellesskap) for de ulike klassetrinnene på skolen, kun bør utføres for skoler som har minst to klasser (paralleller) på hvert klassetrinn (eller dersom det er mange elever, 35-40 eller flere, på et klassetrinn uten at de er delt opp i klasser). For skoler som bare har én klasse pr. klassetrinn, kan klassene i "klassetrinnsanalysene" grupperes på andre måter, f.eks. gjennom å sammenstille resultatene for klassene på klassetrinnene 3, 4, og 5 i én gruppe, klassene på klassetrinnene 6 og 7 i en annen og klassene på klassetrinn 8 og høyere i en tredje gruppe.

RÅD ANGÅENDE MANUELL OPPTELLING (Uten bruk av det spesialutviklede PC-programmet. Denne delen kan være av begrenset nytte for personer som benytter PC-programmet. Imidlertid kan etterfølgende del, UTFYLLENDE RÅD..., være av interesse for alle.)

De besvarte spørreskjemaene bør sorteres klasse for klasse, for deretter å deles inn basert på kjønn med jentenes skjemaer i én stabel og guttenes skjemaer i en annen. Før dette skjer, bør de ansvarlige for behandlingen av dataene ha utarbeidet ett eller flere **regneark** som inneholder de forskjellige spørsmålene og svaralternativene (samt deres koder i samsvar med "KODESKJEMA FOR VIDEREGÅENDE SKOLER OG GRUNNSKOLER"?) for registrering av svarene **for den enkelte klassen** (eller klassetrinn), med jenter og gutter for seg.

Registreringen av svarene på de enkelte spørsmålene kan for eksempel gjøres ved **bruk av vertikale linjer** ved siden av de relevante svaralternativene på regnearket. Det er en fordel å **registrere svarene på alle spørsmålene på hvert enkelt spørreskjema** før man går videre til neste skjema. For å gjøre det lettere å sammenligne data som er registrert, er det en god ide å sammenstille registrert data i grupper bestående av 5 linjer - 4 vertikale linjer og én linje på skrå (III, III, II osv.) - i samsvar med den gamle **romerske tellemåten**. Registrert data blir så regnet sammen og omregnet til prosentandeler (se nedenfor).

For spørsmålene 14 -17, 22, 34 og 35 **bør svar med kodetallet 1 få ny kode som viser "manglende data"** (for eksempel kodetall 9). Dette angir at svaret er at "Jeg har ikke blitt mobbet på skolen de siste par månedene" eller at "Jeg har ikke mobbet andre elever på skolen de siste par månedene" for disse spesifikke spørsmålene. Koden som indikerer manglende data innebærer at dette svaret **ikke skal brukes under beregningen av de relevante prosentandelene**. Spørsmål 14, for eksempel, lyder, "I hvilken klasse(r) går eleven(e) som mobber deg?". Første svaralternativ - angitt med tallet 1 i kodeskjemaet - er "Jeg har ikke blitt mobbet ". Når den prosentvise fordelingen av svarene på de resterende svaralternativene (kodemallene 2 til 6) skal regnes ut, utelater man svarene fra de elevene som svarte at de ikke har blitt mobbet de siste par månedene (de som valgte det første svaralternativet). Det er selvfølgelig mest relevant at det er de samme elevene som rapporterer at de har blitt mobbet som besvarer dette spørsmålet. Det samme gjelder for de andre spørsmålene som omhandler å bli mobbet (nr. 15-17 og 22) eller mobbing av andre (nr. 34 og 35).

For å lette kontrollen kan det være en god idé å **registrere svar med manglende data for disse spørsmålene** på regnearket for den enkelte klassen (linjer gruppert fem og fem) . I

tillegg bør man ha en separat kategori for registrering av svar fra elever hvor man har **"faktisk manglende data"**. Dette er med andre ord elever som har besvart (mange eller de fleste) andre spørsmålene på spørreskjemaet, men som av en eller annen grunn har latt være eller nektet å svare på ett eller flere spesifikke spørsmål. Dersom en elev kun har besvart noen få av spørsmålene på skjemaet, er det nok best å legge vekk hele skjemaet. Svar som innebærer "faktisk manglende data", skal heller ikke inkluderes når man beregner prosentandelene.

Når klassens svar har blitt registrert og prosentandelen regnet ut, kan resultatet (= antall gutter/jenter osv. som har valgt et spesifikt svaralternativ) overføres til **regnearket for klassetrinnet og for hele skolen**.

Det er en relativt tidkrevende oppgave (når det blir gjort manuelt) å rapportere resultatene for alle svarkategoriene i henhold til klassetrinn (og kjønn). Dette er heller ikke nødvendig for mange av spørsmålene med liten spredning blant svarene på tvers av de enkelte klassetrinnene. Det er derfor ofte ønskelig å kun rapportere **resultatene for de ulike klassetrinnene** (separat for jenter og gutter samt jenter og gutter i fellesskap) **for et utvalg av spørsmålene** (gjelder særlig for spørsmålene 4 og 24, og kanskje spørsmålene 20 og 21). Det er da en fordel å gruppere de ulike svaralternativene i to "grove" kategorier, f.eks. mobbet/ikke mobbet (se nedenfor angående en slik kategorisering av spørsmål 4). En slik grov kategorisering vil som regel gi et klarere bilde av utviklingen på tvers av klassetrinnene/aldersgruppene enn dersom man presenterte resultatene for hvert enkelt svarkategori. Selv om vi kun anbefaler rapportering basert på klassetrinn (og kjønn) for et lite utvalg av spørsmålene ettersom dette er så arbeidskrevende, er det selvsagt mulig for den enkelte skolen å utføre slike analyser for andre spørsmål. (Dette blir gjort automatisk av PC-programmet for de fleste av spørsmålene.) De nødvendige rådataene er tilgjengelig fra regnearkene for de enkelte klassene.

Når det gjelder rapportering av **resultatene for skolen sett under ett**, bør dette alltid gjøres separat for følgende tre grupper: jenter, gutter og for jenter og gutter i fellesskap (samlet). Her er det naturlig at **tallene og prosentandelene rapporteres for alle svarkategoriene** uten videre analyser. For noen av spørsmålene kan det også være fornuftig å grovsortere noen av svaralternativene, som for eksempel har blitt mobbet/ikke blitt mobbet (spørsmål 4), har mobbet/ikke mobbet andre elever (spørsmål 24), har kontaktet/ikke kontaktet skolen (spørsmål 22), se nedenfor.

UTFYLLENDE RÅD ANGÅENDE BEHANDLING AV DATA, KLASSETRINNSANALYSER OG SAMMENSLÅING AV KATEGORIER

Det viktigste spørsmålet for å fastslå **hvor stor andel av elevene har blitt mobbet mer eller mindre regelmessig er spørsmål 4**. Som for de andre spørsmålene, må man først finne ut hvor mange jenter og gutter samt jenter + gutter i fellesskap (fra den enkelte klassen) som har valgt de fem forskjellige svarkategoriene (med kodetallene 1-5). Når dette er klart, kan man regne ut den prosentvise fordelingen blant de ulike kategoriene.

På grunnlag av en rekke statistiske analyser har vi funnet at det er hensiktsmessig å karakterisere elever som har angitt at de har blitt **mobbet "to eller tre ganger pr. måned" eller oftere** (svaralternativene med kodetallene 3 til 5) som **"elever som blir mobbet"**. Det er derfor naturlig å gruppere svarene i kategoriene 1 og 2 under "ikke mobbet", og svarene i de tre høyeste kategoriene (med kodetallene 3 til 5) under "mobbet". Basert på dette kan man regne ut hvor stor andel av elevene som blir mobbet på følgende måte: antall "elever som blir mobbet" delt på samlet antall elever (= antall elever som blir mobbet + antall elever som ikke blir mobbet, uten å ta hensyn til elever med "faktisk manglende data") for den relevante elevgruppen. Dette kan for eksempel være jentene i en klasse eller alle elevene på en skole (alle jenter og gutter fra de undersøkte klassetrinnene).

Som nevnt overfor, er det naturlig å gjennomføre tre **klassetrinnsanalyser for spørsmål 4**, separat for jenter og gutter samt for jenter og gutter i fellesskap, med svaralternativene inndelt i de to ovennevnte kategoriene "ikke mobbet" og "mobbet". Dette kan gjennomføres for den enkelte skolen (dersom det er minst to parallellklasser på hvert klassetrinn, jf. ovenfor) eller for en større eller mindre gruppe av skoler. Ved å legge sammen antall elever i de to kategoriene for hele skolen, kan man fastslå hvor stor andel av elevene på hele skolen som blir mobbet.

Den samme type analyse bør gjennomføres for **det andre nøkkelspørsmålet, spørsmål nr. 24, som omhandler mobbing av andre elever**. Også her grupperes svar med kodetallene 1 og 2 i kategorien "har ikke mobbet andre elever" og svar med kodetallene 3 til 5 under "har mobbet andre elever". Ellers utføres beregningene og analysene på samme måte som for spørsmål 4.

Det kan selvsagt være interessant å utføre klassetrinnsanalyser for de ulike variantene av mobbing (spørsmålene 5-13 angående å bli mobbet), men dette er ikke noe som vi anbefaler som "standard" prosedyre ettersom dette er svært arbeidskrevende. Imidlertid bør man gruppere svarene på alle disse spørsmålene i to hovedkategorier: ikke mobbet på "denne måten" for kodetallene 1 og 2, og mobbet på "denne måten" for kodetallene 3 til 5. Det

samme gjelder liknende spørsmål angående mobbing av andre elever på forskjellige måter (spørsmålene 25 til 33).

To spørsmål som kan gi verdifull informasjon om **utviklingen på tvers av klassetrinnene/aldersgruppene er spørsmålene 20 og 21**. Disse omhandler hvor ofte elevene tror at lærerne (spørsmål 20) eller andre elever (spørsmål 21) "prøver å gjøre noe for å stoppe det når en elev blir mobbet på skolen". For disse spørsmålene kan det være naturlig å gruppere svaralternativene "ofte/nesten alltid" (med kodetallene 4 og 5) i én kategori, og svaralternativene "aldri/nesten aldri/noen ganger" (med kodetallene 1 til 3) i en annen. Disse analysene vil vise i hvilken grad miljøet blir ansett til å være klar til å foreta inngrep (ofte/nesten alltid) når det forekommer mobbeproblemer på skolen og om det finnes forskjeller (sannsynligvis) mellom klassetrinnene/aldersgruppene (ved hjelp av klassetrinnsanalysene).

Når det gjelder spørsmålene 22, 34 og 35 (hvor man normalt ikke har behov for klassetrinnsanalyser), kan det være nyttig å kombinere svaralternativene med kodetallene 3 og 4 i kategorien "har tatt kontakt" (spørsmål 22) eller "har snakket med meg" (spørsmålene 34 og 35), og bruke svaralternativene med kodetallet 1 som en egen kategori: "har ikke tatt kontakt" (spørsmål 22) eller "har ikke snakket med meg" (spørsmålene 34 og 35). Som tidligere forklart skal man ikke inkludere elever som har valgt første svaralternativ (med kodetall 1 omkodet som manglende data) i disse beregningene.

Når det gjelder de andre spørsmålene på spørreskjemaet, kan de som er ansvarlige for behandlingen av opplysningene eller eventuelle brukere av resultatene opprette naturlige og interessante grupperinger av svarene.

AVSLUTTENDE KOMMENTAR

Avslutningsvis bør det fremheves at vi i veiledningen for behandling av data, **først og fremst har tatt sikte på å skaffe til veie informasjon** om forholdene **på en noe større enhet som for eksempel en skole og/eller ett eller flere klassetrinn**. Dersom det er ønskelig (vanligvis for forskningsformål) å utarbeide en indikator angående enkelte elevers **"tilbøyelighet til å bli mobbet"**, er det naturlig å bruke summen av eller gjennomsnittet for (det beste alternativet dersom det mangler data for noen av variablene) svarene på spørsmålene 4-13 for hver enkelt elev. Tilsvarende kan man utarbeide en indikator som viser elevenes **tilbøyelighet til å mobbe andre elever** ved å regne ut gjennomsnittet for (eller legge sammen) svarene for spørsmålene 24-33. Disse indikatorene vil normalt gi svært

pålitelig informasjon om individuelle forskjeller for de relevante tendensene, med
alfakoeffisienter rundt 0,80 -0,90. **Lykke til! D.O.**